

WAWEL W POLSKIM SYSTEMIE SŁUŻB KONSERWATORSKICH

Wawel in the Polish system of conservation services

Piotr M. Stępień*

SUMMARY: The article describes the system of historic preservation care provided to the architectural complex of outstanding historical value located on the Wawel Hill. The historic preservation supervision is organised in a very particular way, i.e. responsibilities of the Regional Historic Preservation Officer are delegated to the Head of the Wawel Royal Castle acting as Historic Preservation Officer of the Wawel Hill. His area of competence covers the entire Wawel Hill within the boundaries set forth in the register of historic monuments and sites (A-7), i.e. not only the museum premises and the land on which it is located (owned by the State Treasury) but also church facilities (including Wawel Cathedral) and hill slopes for which Cracow Municipality is responsible. It seems that there are sound reasons behind the scope of historic preservation supervision covering both movable (exhibit items) and immovable (architecture) properties. With regard to Wawel, it is also particularly important to

keep this ensemble of great historical significance under joint historic preservation supervision. It is therefore not recommended for three separate bodies, i.e. the museum, the church, and the municipality, to be responsible for this group of historic monuments. This results from the fact that a standardised and uniform concept needs to be defined for this ensemble and a great number of problems pertaining to technical and conservation issues need to be solved comprehensively. Furthermore, this article details duties carried out by Historic Preservation Officer of the Wawel Hill and explores matters for which Regional Conservation Officer is responsible. The author is of the opinion that the organisation of the discussed historic preservation supervision may be a role model for other residences of great historical value and other protected ensembles used as museums.

KEY WORDS: Wawel, museum, historic preservation.

Od kilkudziesięciu lat opieka konserwatorska nad zespołem zabytkowym Wzgórza Wawelskiego zorganizowana jest w szczególny sposób, poprzez powierzenie Dyrektorowi Państwowych Zbiorów Sztuki na Wawelu, a obecnie Zamku Królewskiego na Wawelu, zadań z zakresu wojewódzkiego konserwatora zabytków, jako Konserwatorowi Zabytków Wzgórza Wawelskiego.¹

Ta forma organizacji nadzoru konserwatorskiego nad pracami prowadzonymi na Wawelu zastąpiła w latach 60. XX wieku komitety i komisje powoływane od 1905 r. tj. od czasu przejścia zamku królewskiego z rąk armii austriackiej i rozpoczęcia restauracji tego zespołu.² Ostatnim z tych organów była Komisja dla Spraw Odbudowy Wawelu pod przewodnictwem prof. Jerzego Szablowskiego, wówczas już dyrektora Państwowych Zbiorów Sztuki na Wawelu, powołana w 1955 r. przez ministra kultury i sztuki. Członkami tej komisji byli m.in. prof. Witold Minkiewicz i prof. Jan Zachwatowicz. Komisja ta została zlikwidowana w 1963 r. po powołaniu Głównej Komisji Konserwatorskiej przy Zarządzie Muzeów i Ochrony Zabytków w Ministerstwie Kultury i Sztuki. Z inicjatywy prof. Alfreda Majewskiego, członka

* Arch. Piotr M. Stępień, Royal Castle in Wawel

¹ Niniejszy tekst jest rozszerzeniem wypowiedzi autora w dyskusji na zakończenie konferencji PKN ICOMOS „System służb konserwatorskich w Polsce” w dn. 3.12.2015 r. w Warszawie.

² Historię komitetów do 1939 r. omawia: Fuchs Franciszek, *Z historii odnowienia wawelskiego zamku 1905–1939*, Biblioteka Wawelska I, Kraków 1962, s. 19–31.

komisji i ówczesnego dyrektora Kierownictwa Odnowienia Zamku Królewskiego na Wawelu, odbyło się jeszcze jedno posiedzenie w dn. 17.07.1965 r. Wcześniej tj. 14 stycznia 1960 r. zarządzenie nr 4 Ministerstwa Kultury i Sztuki rozszerzyło zakres działalności Kierownictwa Odnowienia Zamku Królewskiego na Wawelu o „sprawowanie nadzoru konserwatorskiego nad Wzgórzem Wawelskim”. Jednak dwanaście lat później, 6 marca 1972 r. zarządzenie nr 15 tegoż ministerstwa powierzyło funkcję konserwatora Wzgórze Wawelskiego Państwowym Zbiorom Sztuki na Wawelu. W imieniu PZS sprawował tę funkcję dyrektor tej instytucji prof. Jerzy Szablowski.

Przy zmianach ustaw dotyczących ochrony zabytków kolejne zarządzenia lub porozumienia przedłużały powyższą decyzję, z krótką przerwą w latach 2008–2009. Obecnie podstawą prawną działania Dyrektora Zamku Królewskiego na Wawelu – Państwowych Zbiorów Sztuki jako Konserwatora Zabytków Wzgórze Wawelskiego jest porozumienie z dnia 30 grudnia 2010 r. zawarte pomiędzy Wojewodą Małopolskim i Dyrektorem Zamku Królewskiego na Wawelu – Państwowych Zbiorów Sztuki w Krakowie w sprawie powierzenia niektórych spraw z zakresu właściwości Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,³ które z kolei opiera się na zapisie art.96 ust.3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dn. 23.07.2003 r., przewidującym możliwość powierzenia takich kompetencji „kierownikom instytucji kultury wyspecjalizowanych w opiece nad zabytkami”.

Kompetencje Konserwatora Zabytków Wzgórze Wawelskiego określone w w/w porozumieniu obejmują całość Wawelu w granicach wpisu do rejestru zabytków (nr A-7)⁴ tzn. nie tylko obiekty i teren muzeum, stanowiące własność Skarbu Państwa, ale także obiekty kościelne z katedrą Wawelską na czele, oraz stoki wzgórza zarządzane w większości przez Gminę Miasta Krakowa. Zakres porozumienia obejmuje wydawanie opinii, uzgodnień, decyzji administracyjnych i sprawowanie nadzoru konserwatorskiego w niemal wszystkich rodzajach spraw, za wyjątkiem decyzji dotyczących rejestru i ewidencji zabytków (co wynika z art.96 ust.4 cyt. ustawy), podziału zabytku i rozbiórki. Porozumienie określa także zasady współpracy pomiędzy Małopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i Konserwatorem Zabytków Wzgórze Wawelskiego oraz nadzór nad wypełnianiem powierzonych zadań.

W ramach tej współpracy Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków i Konserwator Zabytków Wzgórze Wawelskiego wzajemnie udostępniają dokumentację, rejestry, ewidencje, archiwalia, zbiory biblioteczne itd. (par. 3 ust. 1 i 4). Inną formą współpracy jest udział Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub jego przedstawiciele w „komisjach konserwatorskich dotyczących istotnych działań konserwatorskich czy budowlanych na obszarze całego Wzgórze Wawelskiego” (par. 3 ust. 3). Z kolei Konserwator Zabytków Wzgórze Wawelskiego ma prawo „korzystać z pomocy Wojewódzkiej Rady Ochrony Zabytków jako organu opiniodawczego” (par.3 ust.2).

Zgodnie z par.4 Porozumienia „Kontrolę nad realizacją powierzonych zadań sprawuje Wojewoda Małopolski przy pomocy Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków”, a „Konserwator Zabytków Wzgórze Wawelskiego zobowiązany jest powiadamiać Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o treści wydanych decyzji administracyjnych oraz innych dokumentach dotyczących obiektów chronionych”.

Sprawowanie nadzoru konserwatorskiego nad Wawelem przez dyrektora muzeum trwa już ponad czterdzieści lat pomimo zmian ustawodawstwa, ponieważ system ten był i jest oceniany jako efektywny. Z jednej strony ustanowienie odrębnego organu administracji konserwatorskiej dla Wawelu wynika

³ Dziennik Urzędowy Województwa Małopolskiego Nr 9/2011 poz. 64.

⁴ Aktualne granice wpisu Wzgórze Wawelskiego do rejestru zabytków określa decyzja Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dn. 8.09.2008 r. o zmianie decyzji w sprawie wpisu do rejestru zabytków nieruchomości znak OZKr.DW.4141-A-62/08.

z rangi tego zespołu zabytkowego, z drugiej – utrzymywana jest zasada, że działalność tego organu winna obejmować nie tylko obiekty muzeum, ale cały zespół zabytkowy Wawelu.

Muzeum państwowe o nazwie „Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki” zaliczane jest do muzeów o charakterze rezydencji historycznej.⁵ Specyfiką tych muzeów jest to, iż zabytkowa architektura jest częścią zbiorów muzeum, i to częścią poniekąd najważniejszą – bez niej muzea takie nie byłyby rezydencjami historycznymi, lecz muzeami „klasycznymi”, galeriami sztuki. Wydaje się zatem słuszne, aby w takich zespołach zabytkowych nie rozdzielać nadzoru konserwatorskiego nad nieruchomą częścią zbiorów tj. architekturą i częścią ruchomą – eksponatami, nadzór nad którymi dyrektor muzeum sprawuje z mocy ustawy o muzeach. Taką właśnie intencję ustawodawcy odczytać można w zapisie art.96 ust.3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dn. 23.07.2003 r.

W odniesieniu do Wawelu jest także istotne, aby tego zespołu o wyjątkowej randze nie rozdzielać pod względem nadzoru konserwatorskiego na część „muzealną”, „kościelną” i „miejską”, ponieważ wymaga spójnej, jednolitej koncepcji, a także całościowego rozwiązania wielu problemów techniczno-konserwatorskich, jak np. zabezpieczenie stoków wzgórza, warunkujące dobry stan pozostałych elementów zespołu, niezależnie od własności i zarządu.

W opinii autora organizacja nadzoru konserwatorskiego funkcjonująca od ponad 40 lat na Wawelu powinna być nie tylko utrzymana przy diskutowanych obecnie zmianach w systemie służb konserwatorskich w Polsce, ale może stanowić wzór dla innych rezydencji historycznych, a także dla innych zespołów objętych ochroną konserwatorską, w których działają dedykowane im muzea.

Powierzenie dyrektorowi muzeum zadań wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga oczywiście utworzenia i wydzielenia w strukturze muzeum odpowiedniej jednostki organizacyjnej, stanowiącej biuro konserwatora, bezpośrednio podległej dyrektorowi i niezależnej od tych jednostek, których działanie podlega kontroli konserwatorskiej jak działy remontów, administracja itd.⁶ Pod względem prawnym dyrektor muzeum wypełniający zadania nadzoru konserwatorskiego jest w pewnym sensie podmiotem odrębnym od muzeum jako inwestora.⁷ Zachowane muszą być te same procedury i standardy, jakie obowiązują w działalności wojewódzkiego konserwatora zabytków. Dla wypełnienia zadań konserwatorskich dyrektor korzysta jednak z całości potencjału organizacyjnego instytucji, w tym archiwum i pracowni konserwatorskich. Te ostatnie są szczególnym atutem muzeów wobec braku takich jednostek w obecnym systemie służb konserwatorskich w Polsce.⁸ W przypadku Wawelu, stanowiącego w całości stanowisko archeologiczne, istotnym narzędziem dla wypełnienia powierzonych zadań jest pracownia archeologiczna Zamku Królewskiego na Wawelu.

Wobec wielokrotnie podnoszonego niedoinwestowania i braków kadrowych państwowej służby konserwatorskiej w Polsce, obok samorządowej służby konserwatorskiej – muzea mogą i powinny stać się strukturą wspomagającą.

⁵ Zamek Królewski na Wawelu należy do zespołu czterech Muzeów Rezydencji Królewskich, obejmującego także Zamek Królewski w Warszawie, Muzeum Łazienki Królewskie i Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie – zob. <http://www.rezydencjekrolewskie.pl/>

⁶ W Zamku Królewskim na Wawelu jest to stanowisko ds. konserwacji architektury.

⁷ na podstawie opinii prawnej

⁸ We Włoszech takie zaplecze dla służby konserwatorskiej stanowi Istituto Superiore per la Conservazione ed il Restauro i jego terenowe oddziały.

